

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ.ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΝΙΑΙΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ Δ/ΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ Α'**

Ερμού 15 105 63 Αθήνα
Πληροφορίες : Αν. Πασχαλίδου
Τηλέφωνο : 210-3235722
FAX : 210-3224249

Να διατηρηθεί μέχρι .....

Βαθμός Ασφαλείας .....

Αθήνα 19-9-06
Αριθ. Πρωτ. 95640/Γ2
Βαθ. Προτερ.

ΠΡΟΣ :

1. Διευθύνσεις και Γραφεία Δ/θμιας Εκπ/σης όλης της χώρας
2. Γραφεία Σχολικών Συμβούλων
3. Γυμνάσια όλης της χώρας (μέσω των Δ/σεων και των Γραφείων Δ/θμιας Εκπ/σης)

ΚΟΙΝ:

1. Περιφερειακές Δ/σεις Εκπ/σης
2. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΘΕΜΑ: Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος «Αρχαία Ελληνική Γραμματεία» (από μετάφραση) στη Γ΄ τάξη Ημερησίου και Εσπερινού Γυμνασίου.

Μετά από σχετική εισήγηση του Συντονιστικού Συμβουλίου του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (πράξη 32/13-9-2006) σας αποστέλλουμε τις παρακάτω οδηγίες σχετικά με τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (από μετάφραση) στη Γ΄ τάξη Ημερησίου και Εσπερινού Γυμνασίου κατά το σχολικό έτος 2006-2007.

Συγκεκριμένα:

Από το βιβλίο **Δραματική Ποίηση, Ευριπίδη Ελένη**, θα διδαχθούν περιληπτικά οι στίχοι 289-436, 1653-1786 (όπως και κατά το προηγούμενο σχολικό έτος 2005-2006).

Επειδή δεν κατέστη δυνατό να δοθεί κατά το τρέχον σχολικό έτος 2006-2007 στους μαθητές το νέο βιβλίο «Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας», το οποίο περιέχει αναλυτικά στοιχεία για τη δραματική ποίηση, γι αυτό για την εισαγωγή στην τραγωδία, θα διδαχθούν από το νέο διδακτικό εγχειρίδιο της Γ΄ Γυμνασίου *Αριστοφάνη Όρνιθες* των Θ. Κ. Στεφανόπουλου και Ε. Αντζουλή, από την Εισαγωγή στο Δράμα και στο Θέατρο τα εξής:

Σελίδα 7	Κεφάλαιο: I. ΤΟ ΔΡΑΜΑ α. Βασικά χαρακτηριστικά β. Τα δραματικά είδη 1. Η τραγωδία
Σελίδες 10-15	Ολόκληρο το κεφάλαιο II. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Επιπλέον αυτών, ως υποστηρικτικό υλικό για την εισαγωγή στην τραγωδία, σας αποστέλλουμε ακολούθως τις σχετικές σελίδες από το βιβλίο «Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας» το οποίο, εφ' όσον υπάρχει η δυνατότητα, να δοθεί σε φωτοτυπία στους μαθητές. Το επιπλέον αυτό υλικό δε θα αποτελέσει αντικείμενο εξεταστέας ύλης.

Από το βιβλίο **Δραματική Ποίηση, Αριστοφάνη Όρνιθες** θα διδαχθούν περιληπτικά οι στίχοι 795-842, 1107-1435, 1540-1563, 1625-1638, 1774-1787 (όπως και κατά το προηγούμενο σχολικό έτος 2005-2006).

ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

I. Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ

1. Η προέλευση της τραγωδίας: από τη διονυσιακή λατρεία στο δραματικό είδος.

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η τραγωδία γεννήθηκε από τους αυτοσχεδιασμούς των πρωτοτραγουδιστών, «τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον», και το διθύραμβο (Περὶ Ποιητικῆς, IV, 1449α).

Αρίων

Στην εξέλιξη του διθύραμβου από τον αρχέγονο αυτοσχεδιασμό σε έντεχνη μορφή συνέβαλε ένας σημαντικός ποιητής και μουσικός, ο Αρίων, που καταγόταν από τη Μήθυμνα της Λέσβου (6ος αι. π.Χ.). Σύμφωνα με μαρτυρία του Ηρόδοτου (I, 23), ο Αρίων πρώτος συνέθεσε διθύραμβο, του έδωσε λυρική μορφή και αφηγηματικό περιεχόμενο και τον παρουσίασε στην αυλή του φιλότεχνου τυράννου Περίανδρου, στην Κόρινθο. Ο Αρίων παρουσίασε τους χορευτές μεταμφιεσμένους σε Σατύρους, δηλαδή με χαρακτηριστικά τράγων, γι' αυτό και ονομάστηκε «ευρετής του τραγικού τρόπου». Οι Σάτυροι, που έως τότε ενεργούσαν ως δαίμονες των δασών, εντάχθηκαν στη λατρεία του Διονύσου και αποτέλεσαν μόνιμη ομάδα που ακολουθούσε παντού το θεό. Οι τραγόμορφοι αυτοί

τραγουδιστές ονομάζονταν τραγωδοί (< τράγων + ᾠδή¹), δηλαδή άσμα Χορού που είναι μεταμφιεσμένος σε Σατύρους.

Θέσπις

Το μεγάλο βήμα για τη μετάβαση από το διθύραμβο στην τραγωδία έγινε στις αμπελόφυτες περιοχές της Αττικής, όταν, στα μέσα του 6ου αι. π.Χ., ο ποιητής Θέσπης από την Ικαρία² (σημ. Διόνυσο), στάθηκε απέναντι από το Χορό και συνδιαλέχθηκε με στίχους, δηλαδή αντί να τραγουδήσει μια ιστορία άρχισε να την αφηγείται. Στη θέση του εξάρχοντος ο Θέσπης εισήγαγε άλλο πρόσωπο, εκτός Χορού, τον υποκριτή³ (ύποκρίνομαι = άποκρίνομαι) ηθοποιό, ο οποίος έκανε διάλογο με το Χορό, συνδυάζοντας το επικό στοιχείο (λόγος) με το αντίστοιχο λυρικό (μουσική). συνέπεια αυτής της καινοτομίας ήταν η γέννηση της τραγωδίας στην Αττική.

Η πρώτη επίσημη «διδασκαλία» (παράσταση) τραγωδίας έγινε από το Θέσπη το 534 π.Χ., στα Μεγάλα Διονύσια. Ήταν η εποχή που την Αθήνα κυβερνούσε ο τύραννος Πεισίστρατος, ο οποίος ασκώντας φιλολαϊκή πολιτική ενίσχυσε τη λατρεία του θεού Διονύσου, καθιέρωσε τα «Μεγάλα ἢ ἐν ᾄστει Διονύσια» και η τραγωδία εντάχθηκε στο επίσημο πλαίσιο της διονυσιακής γιορτής.

Στην αττική γη οι μιμικές λατρευτικές τελετές –απομίμηση σκηνών καθημερινής ζωής–, οι κλιματολογικές συνθήκες, αλλά, κυρίως, οι κοινωνικές συνθήκες (άμβλυνση συγκρούσεων) και η πολιτειακή οργάνωση με τους δημοκρατικούς θεσμούς οδήγησαν στη διαμόρφωση αυτού του λογοτεχνικού είδους.

Σε λίγες δεκαετίες, με τη γόνιμη επίδραση της επικής και της λυρικής ποίησης, την ανάπτυξη της ρητορείας, την εμφάνιση του φιλοσοφικού λόγου καθώς και την ατομική συμβολή προικισμένων ατόμων, η τραγωδία εξελίχθηκε ταχύτατα και διαμορφώθηκε σε ένα εντελώς νέο είδος με δικούς του κανόνες, δικά του γνωρίσματα και δικούς του στόχους.

Η προέλευση του είδους είναι καθαρά θρησκευτική. Στην πορεία της η τραγωδία διατήρησε πολλά διονυσιακά στοιχεία [Χορός, μεταμφίηση, σκευή (= ενδυμασία) ηθοποιών], τα θέματά της όμως δεν είχαν σχέση με το Διόνυσο [το «οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον» (= καμιά σχέση με το Διόνυσο) ήταν ήδη από την αρχαιότητα παροιμιακή φράση]. Ωστόσο, στα εξωτερικά της χαρακτηριστικά η τραγωδία ποτέ δεν απαρνήθηκε τη

¹ Διάφορες εκδοχές υπάρχουν για την ονομασία των τραγωδών: α) ήταν μεταμφιεσμένοι σε τραγόμορφους δαίμονες, β) φορούσαν δέρματα τράγων, γ) έπαιρναν ως έπαθλο έναν τράγο, δ) σχετίζονταν με θυσία τράγου.

² Από το όνομα του μυθικού Ικάρου, που διδάχθηκε την αμπελουργία από το Διόνυσο.

³ Εξηγητής-ερμηνευτής (πρβλ. Πλάτ. Τίμαιος, 72b). Από τη λέξη «τραγωδία» προέρχονται τα νεοελληνικά τραγούδι, τραγούδημα και τραγούδισμα.

διονυσιακή της προέλευση (αποτελούσε μέρος της λατρείας του θεού, κατά τη διάρκεια των εορτών του, οι παραστάσεις γίνονταν στον ιερό χώρο του Ελευθερέως Διονύσου, οι ιερείς του κατείχαν τιμητική θέση στην πρώτη σειρά των επισήμων, οι νικητές των δραματικών αγώνων στεφανώνονταν με κισσό, ιερό φυτό του Διονύσου). Τη σύνδεση της τραγωδίας με τη λατρεία του Διονύσου μαρτυρεί και το θέατρο προς τιμήν του (Διονυσιακό), στη νότια πλευρά της Ακρόπολης, που σώζεται μέχρι σήμερα και η δομή του αποτέλεσε το πρότυπο για όλα τα μεταγενέστερα αρχαία θέατρα.

2. Η ακμή της τραγωδίας: η εποχή και το κλίμα της.

Συνθήκες ανάπτυξης

Η απαρχή της τραγωδίας είναι στενά συνδεδεμένη με την οργάνωση της πολιτικής ζωής και την ανάπτυξη της δράσης του πολίτη. Οι διδασκαλίες δραμάτων στην Αθήνα, όπως και οι αθλητικοί αγώνες, απέκτησαν μεγαλύτερη σημασία για τους θεατές, γιατί ήταν διαγωνισμοί κατορθωμάτων μπροστά στα μάτια της κοινότητας και εξέφραζαν το αγωνιστικό πνεύμα της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας και τον πολιτικό χαρακτήρα της δημοκρατικής πόλης των Αθηνών. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι το είδος ανθεί ταυτόχρονα με τη δημοκρατική οργάνωση της πόλης-κράτους της Αθήνας (άμεση συμμετοχή των πολιτών στα κοινά ζητήματα– Εκκλησία του Δήμου, όπου γίνεται αντιπαράθεση απόψεων, διάλογος, σε κλίμα ελευθερίας, ισοτιμίας και ισηγορίας). Αναπτύσσεται κυρίως κατά τη διάρκεια του χρυσού αιώνα, όταν η Αθήνα, μετά τη νικηφόρα έκβαση των Μηδικών πολέμων, διαθέτει μεγάλη ισχύ και δόξα και συγχρόνως αποτελεί σπουδαίο πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο. Η δημοκρατική αυτή οργάνωση, που άρχισε με τον Κλεισθένη (508 π.Χ.), σηματοδοτεί όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης (επιστήμη, τέχνη, οικονομία), δίνοντάς τους μια νέα ώθηση και εξέλιξη.

Θεματική

Στην Αθήνα της κλασικής εποχής, που χαρακτηρίζεται από έξαρση ηρωικού πνεύματος, οι τραγωδίες είναι σκηνικές παραστάσεις όπου εξυμνείται ο ηρωικός άνθρωπος, που συγκρούεται με τη Μοίρα, την Ανάγκη, τη θεία δικαιοσύνη. Το τριαδικό σχήμα (ύβρις – ἄτη – δίκη)⁴, που παρουσιάζεται ολοκληρωμένο στο Σόλωνα (6ος αι. π.Χ.), αποτελεί το ηθικό υπόβαθρο της τραγωδίας. Σύμφωνα με αυτό, η ύβρις, που οδηγεί στον όλεθρο, προκαλεί τη θεϊκή τιμωρία (τίσις) και έτσι επανέρχεται η τάξη με το θρίαμβο της δικαιοσύνης.

---

⁴Υβρις = υπεροπτική συμπεριφορά, που πηγάζει από τη συναίσθηση της υπερβολικής δύναμης· ἄτη = θεϊκή δύναμη του ολέθρου που τυφλώνει τους ανθρώπους και τους παρασύρει στην καταστροφή· δίκη = θεία δικαιοσύνη. Οι ηθικές αυτές έννοιες ενυπάρχουν στον Όμηρο και στον Ηρόδοτο.

Οι συγγραφείς τραγωδιών αντλούν τα θέματά τους συνήθως από την ανεξάντλητη πηγή των μύθων —μοναδική εξαίρεση (από τα σωζόμενα έργα) οι Πέρσαι του Αισχύλου και οι Βάκχαι του Ευριπίδη—, τους οποίους όμως συνδέουν με τη σύγχρονη επικαιρότητα και τους καθιστούν φορείς των προβληματισμών τους. Οι ποιητές απευθύνονται σε ένα ευρύ κοινό που συγκεντρωνόταν στο χώρο του θεάτρου για μια επίσημη εκδήλωση και προσπαθούσαν να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του πολίτη, ενός πολίτη συν-μέτοχου που βίωνε τις περιλάμπρες νίκες κατά των Περσών, την αμφισβήτηση και τις νέες ιδέες των σοφιστών, την οδύνη ενός μακροχρόνιου εμφύλιου πολέμου, ζούσε δηλαδή ένα κλίμα γόνιμο σε έργα και στοχασμούς. Το κλίμα αυτό αντανακλάται στην τραγωδία, η οποία επηρεάζεται από τις καταστάσεις και τρέφεται με τις μεταβολές. Έτσι εξηγείται η θέση που κατέχουν στις ελληνικές τραγωδίες τα μεγάλα ανθρωπολογικά προβλήματα του πολέμου και της ειρήνης, της δικαιοσύνης και της φιλοπατρίας.

3. Δομή της τραγωδίας

Ορισμός

Ο Αριστοτέλης, στο έργο του *Περί Ποιητικῆς* (VI, 1449b), δίνει τον εξής ορισμό για την τραγωδία:

«ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ χωρὶς ἐκάστῳ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρῶντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν».

Η τραγωδία, δηλαδή, είναι μίμηση πράξης εξαιρετικής και τέλειας (: με αρχή, μέση και τέλος), η οποία έχει ευσύνοπτο μέγεθος, με λόγο που τέρπει, διαφορετική για τα δύο μέρη της (διαλογικό και χορικό), με πρόσωπα που δρουν και δεν απαγγέλλουν απλώς, και η οποία με τη συμπάθεια του θεατή (προς τον πάσχοντα ήρωα) και το φόβο (μήπως βρεθεί σε παρόμοια θέση) επιφέρει στο τέλος τη λύτρωση από παρόμοια πάθη (κάθαρση).

Η τραγωδία, επομένως, είναι η θεατρική παρουσίαση ενός μύθου (δράση) με εκφραστικό όργανο τον ποιητικό λόγο. Η λειτουργία της είναι ανθρωπογνωστική και ο ρόλος της παιδευτικός (διδασκαλία): η αναπαράσταση ανθρώπινων καταστάσεων και αντιδράσεων (αγάπη, πόνος, μίσος, εκδίκηση κ.ά.) διευρύνει τις γνώσεις του θεατή για την ανθρώπινη φύση και συμπληρώνει την εμπειρία του. Η συναισθηματική συμμετοχή των θεατών στα διαδραματιζόμενα γεγονότα, με τη δικαίωση του τραγικού ήρωα ή την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και της ηθικής τάξης, οδηγεί στη λύτρωση, στον εξαγνισμό τους: οι θεατές «καθαίρονται», γίνονται πνευματικά και ηθικά καλύτεροι, έχοντας κατανοήσει βαθύτερα τα ανθρώπινα. Διαπιστώνουν, μέσω του οίκτου και του

φόβου που νιώθουν για τον πάσχοντα ήρωα, ότι ο αγώνας και ο ηρωισμός (αν και η έκβαση είναι συχνά τραγική) συνδέονται αναπόσπαστα με την ανθρώπινη κατάσταση.

Τα μέρη της τραγωδίας

Η τραγωδία είναι σύνθεση επικών και λυρικών στοιχείων· απαρτίζεται από το δωρικό χορικό και τον ιωνικό διάλογο, όπως ο Παρθενώνας συνδυάζει τον ιωνικό με το δωρικό ρυθμό. Ο Αριστοτέλης περιγράφει την τυπική διάρθρωσή της ως εξής:

A. Τα κατά ποσόν μέρη: αφορούν την έκταση του έργου. Ήταν συνήθως εννέα: πέντε διαλογικά και τέσσερα χορικά.

I. Διαλογικά-Επικά (διάλογος-αφήγηση, κυρίως σε αττική διάλεκτο και ιαμβικό τρίμετρο)⁵.

- Πρόλογος: πρόκειται για τον πρώτο λόγο του υποκριτή, που προηγείται της εισόδου του Χορού. Μπορεί να είναι μονόλογος, μια διαλογική σκηνή ή και τα δύο. Με τον πρόλογο οι θεατές εισάγονται στην υπόθεση της τραγωδίας. Δεν υπήρχε στα παλαιότερα έργα, τα οποία άρχιζαν με την πάροδο.

- Έπεισόδια: αντίστοιχα με τις σημερινές πράξεις, που αναφέρονται στη δράση των ηρώων. Διακόπτονται από τα στάσιμα και ο αριθμός τους ποικίλλει από 2 έως 5. Με αυτά προωθείται η υπόθεση και η σκηνική δράση με τις συγκρούσεις των προσώπων.

- Έξοδος: επισφραγίζει τη λύση της τραγωδίας. Αρχίζει αμέσως μετά το τελευταίο στάσιμο και ακολουθείται από το εξόδιο άσμα του Χορού.

II. Λυρικά-Χορικά (με συνοδεία μουσικής και χορού σε δωρική διάλεκτο και σε διάφορα λυρικά μέτρα). Τα χορικά άσματα ήταν πολύστιχα, αποτελούνταν από ζεύγη *στροφῶν*⁶ και *αντιστροφῶν*⁷, που χωρίζονταν από τις *ἐπωδούς*⁸ και ψάλλονται από όλους τους χορευτές με επικεφαλής τον *κορυφαῖον*.

- Πάροδος: είναι το άσμα που έψαλλε ο χορός στην πρώτη του είσοδο, καθώς έμπαινε στην ορχήστρα με ρυθμικό βηματισμό.

- Στάσιμα: άσματα που έψαλλε ο χορός όταν πια είχε λάβει τη θέση του (*στάσιν*)· ήταν εμπνευσμένα από το επεισόδιο που προηγήθηκε, χωρίς να προωθούν την εξωτερική δράση. Συνοδεύονταν από μικρές κινήσεις του Χορού.

- Υπήρχαν και άλλα λυρικά στοιχεία που, κατά περίπτωση, παρεμβάλλονταν στα διαλογικά μέρη: οι *μονωδίες* και οι *διωδίες*, άσματα που έψαλλαν ένας ή δύο υποκριτές, και οι *κομμοί* (*κοπετός* < *κόπτομαι* = οδύρομαι), θρηνητικά άσματα που έψαλλαν ο Χορός

⁵ Ιαμβικό τρίμετρο: υ'-υ'-/ υ'-υ'-/ υ'-υ'-/. Σπανίως χρησιμοποιείται το τροχαϊκό τετράμετρο: '-υ'- υ'-υ'- υ.

⁶ Ομάδα από δύο ή περισσότερους στίχους με ρυθμική και νοηματική ενότητα.

⁷ Ομάδα στίχων που έχει μετρική και ρυθμική αντιστοιχία προς τη στροφή.

⁸ Έπωδος: (*ή*) < *ἐπάδω* < *ἐπί* + *ἄδω*: έμμετρο τμήμα ποιητικής σύνθεσης, που ακολουθεί τη στροφή και την αντιστροφή.

και ένας ή δύο υποκριτές, εναλλάξ («Θρήνος κοινὸς ἀπὸ χοροῦ καὶ ἀπὸ σκηνῆς», Αριστοτέλης, Περὶ Ποιητικῆς, XII, 2-3).

B. Τα κατά ποιόν μέρη αφορούν την ανάλυση, την ποιότητα του έργου.

- Μῦθος: η υπόθεση της τραγωδίας, το σενάριο. Οι μύθοι, αρχικά, είχαν σχέση με τη διονυσιακή παράδοση. Αργότερα, οι υποθέσεις αντλήθηκαν από τους μύθους που είχαν πραγματευτεί οι επικοί ποιητές, και κυρίως από τον Αργοναυτικό, το Θηβαϊκό και τον Τρωικό, οι οποίοι ήταν γνωστοί στο λαό και αποτελούσαν πολύ ζωντανό κομμάτι της παράδοσής του. Τους μύθους αυτούς ο ποιητής τους τροποποιούσε ανάλογα με τους στόχους του. Θέματα στις τραγωδίες έδιναν επίσης τα ιστορικά γεγονότα.

- ἦθος: ο χαρακτήρας των δρώντων προσώπων και το ποιόν της συμπεριφοράς τους.

- Λέξις: η γλώσσα της τραγωδίας, η ποικιλία των εκφραστικών μέσων και το ύφος.

- Διάνοια: οι ιδέες, οι σκέψεις των προσώπων και η επιχειρηματολογία τους. Οι ιδέες αυτές συνήθως έχουν διαχρονικό χαρακτήρα.

- Μέλος: η μελωδία, η μουσική επένδυση των λυρικών μερών και η οργανική συνοδεία (ενόργανη μουσική).

- Ὀψις: η σκηνογραφία και η σκευή, δηλαδή όλα όσα φορούσε ή κρατούσε ο ηθοποιός: *ενδυμασία* (χιτώνας–ένδυμα της κλασικής εποχής- που έφτανε συνήθως ως τα πόδια: *ποδήρης*), *προσωπεία* (μάσκες), *κόθορνοι* (ψηλοτάκουνα παπούτσια που έδιναν ύψος και επιβλητικότητα στους ηθοποιούς)⁹.

Η πλοκή του μύθου έπρεπε να έχει περιπέτεια (μεταστροφή της τύχης των ηρώων, συνήθως από την ευτυχία στη δυστυχία) και αναγνώριση (μετάβαση του ήρωα από την άγνοια στη γνώση), η οποία συχνά αφορά την αποκάλυψη της συγγενικής σχέσης μεταξύ δύο προσώπων και γίνεται με τεκμήρια. Ο συνδυασμός και των δύο, περιπέτειας και αναγνώρισης, θεωρείται ιδανική περίπτωση, οπότε ο μύθος γίνεται πιο δραματικός. Η δραματικότητα επιτείνεται με την τραγική ειρωνεία, την οποία έχουμε όταν ο θεατής γνωρίζει την πραγματικότητα, την αλήθεια, την οποία αγνοούν τα πρόσωπα της τραγωδίας.

4. Ευριπίδης (485-406 π.Χ.)

α) Βιογραφικά στοιχεία

Ο Ευριπίδης, γιος του Μνήσαρχου, γεννήθηκε στη Σαλαμίνα, αλλά καταγόταν από τη Φλύα (Χαλάνδρι). Η αγάπη της θάλασσας σφράγισε καθοριστικά το έργο του. Επιδόθηκε στον αθλητισμό και τη μουσική και ασχολήθηκε με τη ζωγραφική και τη φιλοσοφία. Έζησε

⁹ Ο κόθορνος ήταν πολυτελές υπόδημα. Κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ. ήταν μια μαλακή, ευλύγιστη και μονοκόμματη μπότα, χωρίς ξεχωριστή σόλα, που γι' αυτό χωρούσε και στο δεξιό και στο αριστερό πόδι. (Μεταφορικά η λέξη σημαίνει άνθρωπο αναποφάσιστο, που αλλάζει γνώμη από ιδιοτελείς σκοπούς.)

σε μια εποχή που τη σημάδεψαν ο Πελοποννησιακός πόλεμος, το έργο των σοφιστών και γενικότερα οι νέες ιδέες και οι καινούριοι προβληματισμοί, που ενυπάρχουν στο έργο του και αντικατοπτρίζουν τις πνευματικές έριδες. Ανοιχτός στην επίδραση της πνευματικής Αθήνας, διατήρησε ωστόσο την ανεξαρτησία του πνεύματός του, διατυπώνοντας συχνά επικρίσεις. Η λογοτεχνική του σταδιοδρομία ήταν έντονη. Η νέα τέχνη του προκάλεσε μεγάλο θόρυβο και δεν έτυχε της επιδοκίμασias του κοινού. Έτσι, σε όλη του τη ζωή, ενώ συμμετείχε στους δραματικούς αγώνες για πενήντα περίπου χρόνια, μόνο τέσσερις φορές ανακηρύχθηκε πρώτος. Η πρώτη του παράσταση, με την οποία κέρδισε το τρίτο βραβείο, πραγματοποιείται το 455 π.Χ., τρία χρόνια μετά την παράσταση της Ορέστειας του Αισχύλου.

Τύπος αντικοινωνικός -είχε λίγους φίλους-, εσωστρεφής, μελαγχολικός και δυσπρόσιτος, απείχε παντελώς από τα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα της εποχής του, συμμετέχοντας ενεργά μόνο στην πνευματική κίνηση του διαφωτισμού και διαμορφώνοντας στενές σχέσεις με τους σοφιστές (ειδικότερα τον Πρωταγόρα), τον Αναξαγόρα, το Σωκράτη κ.ά.

Στο τέλος της ζωής του κατέφυγε στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Αρχέλαου, στην Πέλλα, όπου και πέθανε το 406 π.Χ. Ο Σοφοκλής, στον προαγώνα των Μεγάλων Διονυσίων της χρονιάς εκείνης, με πένθιμη περιβολή ο ίδιος, παρουσίασε το Χορό και τους ηθοποιούς χωρίς στεφάνια, εξαιτίας του θανάτου του Ευριπίδη, κάνοντας το κοινό να δακρύσει.

Το πρόσωπό του συνδέθηκε με άφθονη ανεκδοτολογία, υποβαθμιστική του προσώπου του, η οποία είχε πηγή έμπνευσης τους κωμικούς ποιητές, ιδιαίτερα τον Αριστοφάνη. Ο θρυλούμενος, όμως, μισογυνισμός του δεν είναι αληθής· αντίθετα, ο ποιητής ευαισθητοποιείται από τον παραγκωνισμό των γυναικών στην κοινωνία της εποχής του.

β) Το έργο του

Στον Ευριπίδη αποδίδονται 92 έργα. Σήμερα σώζονται 18 τραγωδίες (η γνησιότητα μιας απ' αυτές, του Ρήσου, αμφισβητείται) και ένα σατυρικό δράμα (Κύκλωψ). Έχουν διασωθεί επίσης 117 αποσπάσματα έργων του ποιητή. Οι τραγωδίες που έχουν διασωθεί είναι: *Ηρακλείδαι, Ικέτιδες, Ανδρομάχη, Εκάβη, Τρωάδες, Μήδεια, Άλκηστις, Φοίνισσαι, Ίφιγένεια εν Αύλιδι, Ίων, Ίφιγένεια εν Ταύροις, Ελένη, Ηρακλής, Ηλέκτρα, Ορέστης, Βάκχαι, Ρήσος, Κύκλωψ.*

γ) Χαρακτηριστικά της ποιητικής του τέχνης

Ο Ευριπίδης, ευαίσθητος στα αιτήματα της εποχής του, με διάχυτη την ατμόσφαιρα απογοήτευσης και πικρίας, παρουσιάζει στο έργο του έναν κόσμο που δεν έχει τίποτα κοινό με την περίοδο εκείνη που λαχταρούσαν ο Αισχύλος και ο Σοφοκλής. Οι ήρωές του βρίσκονται πιο κοντά στο θεατή απ' όσο οι ήρωες των άλλων τραγικών. Στα έργα του απεικονίζει με μεγάλη δύναμη τους χαρακτήρες, ανδρικούς και γυναικείους, συζητάει, διαμαρτύρεται, καταδικάζει, υποβάλλει ακόμη και τους θεούς σε αυστηρή κριτική. Συνδυάζει το πιο οδυνηρό πάθος με την πιο επεξεργασμένη συζήτηση των θεμάτων που τον απασχολούν. Ωστόσο, πουθενά αλλού δεν έχουμε τόσο έντονη την αίσθηση ότι ο άνθρωπος δεν ορίζει το πεπρωμένο του όσο στο θέατρο του Ευριπίδη.

Βαθύς ερευνητής της ανθρώπινης ψυχολογίας, «ό τραγικώτατος τῶν ποιητῶν», όπως τον αποκάλεσε ο Αριστοτέλης στην Ποιητική του (1453α 30), σφράγισε το τραγικό είδος με μια βαθιά ανανέωση:

- ανέπτυξε τη δράση, με τον αφηγηματικό πρόλογο και επίλογο,
- ενίσχυσε τα μέσα εντυπωσιασμού με την παρέμβαση υπερφυσικού παράγοντα για τη λύση της πλοκής του δράματος («ἀπὸ μηχανῆς θεός»),
- διασκεύασε τα μυθολογικά δεδομένα, στο επίπεδο της καθημερινής ζωής,
- προχώρησε σε καινοτομίες στη μουσική, η οποία έγινε περισσότερο σημαντική από το λόγο,
- αύξησε τις λυρικές μονωδίες των ηθοποιών,
- κατέβασε τους ήρωές του από τα βάρθρα τους, παρουσιάζοντάς τους με τρόπο ρεαλιστικό, σύμφωνα με τα ανθρώπινα μέτρα,
- πειραματίστηκε στις τολμηρές καινοτομίες (μείωση των χορικών και χαλαρή αποσύνδεσή τους από τα επεισόδια, υποβάθμιση της παρουσίας του Χορού ως δραματικού οργάνου, ελεύθερη διασκευή μύθων).

Το θέατρό του, οικείο και συνάμα πικρό, προκάλεσε έκπληξη και συζητήσεις.

Οι διδάσκοντες να ενημερωθούν ενυπόγραφα.

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Εσωτ. Διανομή

1. Δ/ση Σπουδών Δ.Ε., Τμήμα Α'
2. Δ/ση Εκκλησιαστικής Εκπ/σης
3. Δ/ση Ιδιωτικής Εκπ/σης
4. Δ/ση Π.Ο.Δ.Ε.
5. Δ/ση Ξένων και Μειονοτικών Σχολείων
6. Δ/ση Ειδικής Αγωγής

ΠΑΥΛΟΣ ΓΡ. ΝΤΑΒΑΡΙΝΟΣ